

RES1.0 - Advies Programmaraad Holland Rijnland

15 juli-2021

Achtergrond, positie en rol Programmaraad

De Programmaraad van de RES Holland Rijnland bespreekt, becommentarieert en adviseert de Stuurgroep RES Holland Rijnland gedurende de ontwikkeling van deze RES (Regionale Energie Strategie).

De Programmaraad bestaat uit vertegenwoordigers van een brede groep maatschappelijke organisaties en bedrijven die betrokken zijn bij de ontwikkeling van energiebesparing en duurzame energie in de regio. Partijen in de Programmaraad zijn: Natuur en Milieufederatie Zuid Holland, koepel woningbouwcorporaties (Holland Rijnland Wonen), Drinkwaterbedrijf (Dunea), Landbouworganisatie (LTO-Noord), Greenports (Boskoop; Duin- en Bollenstreek), Energiecoöperaties (Rijnland Energie), Netbeheerder (Liander), Heineken (als belangrijke werkgever en energieverbruiker in de regio), werkgeversorganisatie (VNO-NCW Rijnland), Rabobank, onderwijs (MBORijnland, Univ.Leiden), jongerenorganisaties, NP RES, e.a. De samenstelling van de Programmaraad is opgenomen in Bijlage 1.

De Stuurgroep RES Holland Rijnland heeft op 9 april 2021 de volgende versie van de RES, de RES1.0, vastgesteld die, ter beoordeling, is toegestuurd aan de gemeenteraden van alle gemeenten in de regio Holland Rijnland. En tevens de waterschappen en Provincie Zuid-Holland.

De Programmaraad is gevraagd om over deze RES1.0 een advies uit te brengen, in aanvulling op haar 1^e advies (dd 27 mei 2020) over de concept-RES.

Dit advies moet ingaan op de regionale ambities en voorgestelde aanpak en tevens met suggesties komen hoe die mogelijk gemaakt kunnen worden of – als dat lastig is – wat de randvoorwaarden zijn waarop die wel gerealiseerd kunnen worden.

De Programmaraad heeft in haar laatste bijeenkomst (10 mei 2021) gesproken over de voorliggende RES1.0. Verder is in voorgaande vergaderingen gesproken over de totstandkoming van de RES1.0, o.a. zoekgebieden/kaart grootschalige opwek, communicatie/participatie, alternatieven warmtevoorziening. Tevens is individuele leden gevraagd, vanuit de achtergrond van hun organisatie punten voor het advies aan te geven

Dit advies is een weergave van die discussies en inbreng, aangevuld met opmerkingen en aanvullingen op tussentijdse versies.

De Programmaraad ziet duidelijke verbetering in de opzet en verdere uitwerking van de energiestrategie voor de regio Holland Rijnland in deze RES 1.0. Op een aantal thema's is deze versie aanzienlijk uitgebreider. En tevens is de opbouw van de RES1.0 helder en logisch van opzet met aandacht voor de brede noodzaak en inzet van energietransitie via aandacht voor het energiesysteem : energiebesparing, mobiliteit, efficiency (netbeheer elektriciteit, afstemming vraag-aanbod, opslag), duurzame opwek elektriciteit (wind, zon), warmte (bronnen regionaal en lokaal). De RES 1.0 gaat ook duidelijk verder in op samenwerking met andere stakeholders, de realisatie van het streven naar 50% lokaal eigendom van duurzame elektriciteitsproductie en andere onderwerpen. Dit is een duidelijke verbetering ten opzichte van de vorige versie. Ook constateren we dat er geen sprake meer is van twee denkrichtingen maar dat deze nu in één aanpak geïntegreerd zijn.

Echter op een aantal punten blijft ook deze versie nog vaag: er wordt uitsluitend gesproken in termen van TWh als het gaat om energiebesparing en elektriciteitsproductie. Wat deze RES vervolgens betekent voor bewoners en bedrijven in termen van aantal en omvang van windturbines, benodigd oppervlak aan zonneweides e.d. blijft daardoor onduidelijk. Hierover had deze RES al veel concreter kunnen zijn zoals we hieronder zullen aangeven.

Samenvatting

De Programmaraad vat hieronder de kernpunten uit het advies samen. Deze punten worden in het vervolg uitgebreider toegelicht.

- *De ambities in de RES lijken op bepaalde thema's haalbaar, maar zijn vaak ook nog vaag en oningevuld. De ambities voor duurzame opwek lijken echter niet haalbaar, vooral omdat de zoekgebieden voor wind ontoereikend lijken om voldoende capaciteit te realiseren in 2030.*
- *De RES 1.0 geeft geen toedeling van ambities naar de gemeenten in de regio. Wij raden aan om zo'n toedeling op korte termijn toe te voegen omdat daarmee voor bewoners en bedrijven veel duidelijker wordt wat er in hun omgeving moet gaan gebeuren. Van belang daarbij is dat alle gemeenten een naar verhouding "eerlijk" deel van de totaal te leveren prestatie voor hun rekening nemen.*
- *Omdat de termijn voor deze RES 1.0 relatief kort is, moet terdege rekening worden gehouden met de (ervaren!) beperkingen van het netwerk. De capaciteit hiervan schiet in diverse delen van de regio tekort, oplossingen laten lang op zich wachten, waardoor de energietransitie (ernstig) wordt gehinderd respectievelijk vertraagd. Een aantal acties die een lange voorbereidingstijd vragen al in gang zetten voordat de RES definitief is omdat anders realisatie van de ambities voor 2030 niet mogelijk lijkt.*
- *De RES is kwetsbaar op de punten: inzet (rest)warmte uit Rijnmondregio en wind. Als deze onverhoopt niet (voldoende) kunnen worden ingezet, valt de basis onder de RES weg. Alternatieven om dit op te vangen zijn er niet of niet voldoende*
- *De raad ondersteunt het voornemen om het participatieproces lokaal te organiseren, met voldoende ondersteuning vanuit de regionale organisatie. Dit is tot nu toe niet van de grond gekomen. Via enquêtes en webinars zijn wel veel bewoners in algemene zin geïnformeerd maar zij waren (nog) niet op de hoogte op dat moment van zoekgebieden voor zon en wind. Gemeenten dienen actief de doelgroepen (bewoners, ondernemers) te benaderen om hen te betrekken bij de verdere uitwerking en uitvoering. Dit vergt een goed georganiseerd inspraakproces waarbij de doelgroepen rechtstreeks worden aangesproken.*
- *Aandachtspunt is de toepassing van warmte/koude opslag in de bodem en van geothermie. Dit kan een goede bijdrage leveren aan de energietransitie, maar vergt een stevige en eenduidige regie over het beheer van de diepere ondergrond en het grondwater. Nu is het beheer daarvan in verschillende handen, het beleid niet goed afgestemd en zijn controle en toezicht derhalve moeizaam geregeld. Voorstel is om in de RES de verschillende bestaande beschermingszones expliciet op te nemen die raken aan de (on)mogelijkheden van warmte/koude opslag en geothermie zoals bij waterwin- en grondwaterbeschermingsgebieden.*

In het verlengde van bovenstaand punt is meer aandacht nodig voor de relatie tussen ondergrond en bovengrond, waarbij de belangen van een goede drinkwatervoorzieningen de kwaliteit van het

grondwater geborgd moeten worden bij de afwegingen in de energietransitie met locaties voor (grootschalige) elektriciteitsopwekking en warmtewinning. Denk hierbij aan bijvoorbeeld voldoende afstand tussen warmteleidingen en drinkwaterleidingen, zodat er geen opwarming plaatsvindt.

- *Bij de integrale afweging van toekomstige ruimteclaims, binnen de RES en Regionale Omgevingsagenda, moet het belang van de drinkwatervoorziening nu én in de toekomst goed vermeld staan. Dat is nu onvoldoende het geval.*
- *De warmtetransitie vereist een integrale benadering van energiebesparing in de gebouwde omgeving en duurzame warmtevoorziening. De vraag blijft echter of de warmteleiding uit Rotterdam (Warmtelinq) wel duurzame warmte levert.*
- *Er zijn minimaal 45 extra windmolens nodig, die passen niet allemaal in de Bollenstreek. Zonder plaatsing in het Groene Hart kunnen de ambities niet worden waargemaakt. De Provincie ZH maakt plaatsing van windturbines in het Groene Hart tot nu toe echter onmogelijk op een beperkt aantal uitbreidingen na. Hiermee kunnen de ambities niet worden gerealiseerd. De elektrificatie van het vervoer, met name personenauto's zal leiden tot een toename van het elektriciteitsverbruik in 2030. Dit houdt in dat de vereiste duurzame elektriciteitsopwekking in de regio ongeveer moet worden uitgebreid. In het thema Duurzame Elektriciteit gaat de RES 1.0 hier verder niet op in.*
- *De RES gaat niet in op kosten en baten van de energietransitie en dus ook niet op de financiering c.q. wie de kosten voor de energietransitie gaan dragen. Dit hangt uiteraard samen met de nog redelijke vaagheid van de RES 1.0. Dit is wel een belangrijk onderwerp waarop duidelijk moet komen om draagvlak voor de energietransitie te verkrijgen bij bewoners en bedrijven. Richt de communicatie op specifieke groepen: eigenaren van huurwoningen, huurders, eigenaren in een VvE, eigenaren van eengezinswoningen, eigenaren van commercieel vastgoed, gebruikers, jongeren enz.*
- *Betrek vertegenwoordigende organisaties nauw bij het communicatie- en participatieproces.*
- *Arbeidsmarkt en scholing dient verankerd te worden in de RES. Beroepsonderwijs is een onmisbare schakel en partner om de grote energie- en klimaatopgaven te verwezenlijken.*
- *Uitvoeringsplan: in de RES1.0 worden op diverse plekken (Energiebesparing+zon, duurzame mobiliteit, ea.) activiteiten genoemd, die nog nader moeten worden uitgewerkt in de periode 2021-2023, uitkomend in een RES2.0. Maar in die tijd moet het ook al tot uitvoering komen. Een uitvoeringsplan (dat voor alle onderdelen van het RES1.0 zo concreet mogelijke lijnen uitzet en een belangrijke basis zou moeten zijn voor RES2.0) moet dan ook zsm worden uitgewerkt, inclusief monitoring. Hierin dient ook de rol en het speelveld voor de verschillende stakeholders te worden aangegeven. Denk hierbij aan het in kaart brengen van de raakvlakken van diverse organisaties betrokken bij de energietransitie om zichtbaar te maken dat de opgave van de energietransitie integraal bekeken wordt gericht op duurzame keuzes met laagst maatschappelijke kosten.*

Algemeen

De programmaraad onderschrijft de gekozen brede aanpak in de thema's Energiebesparing, Opwek Duurzame Energie, Warmte en Duurzame Mobiliteit wat een goede basis is voor de invulling van de

RES 1.0 en om een regionale samenhang te houden bij de concrete invulling en uitvoering in de regio en de individuele gemeenten. Een verdeling van de ambities over de 13 gemeenten in de regio is zeer wenselijk om de RES concreter te maken.

Als uitvoering van het Klimaatakkoord zijn de RES-sen gericht op het invullen van in totaal 35 TWh aan grootschalige opwekking van duurzame energie en op het uitwerken van concrete warmtevisies. Met daarbij speciale aandacht voor burgerparticipatie en de invulling van 50%-lokaal eigendom bij duurzame energieprojecten. De focus in ons advies ligt dan ook op deze onderwerpen.

De Programmaraad vindt de ambities in de RES 1.0 een goede basis voor de te maken regionale energiekeuzes, omdat die in lijn zijn met het Klimaatakkoord. Het is nu zaak deze ambities te vertalen naar de vereiste capaciteit van duurzame energie-opwek (zon op dak, zonneweides (ha) en aantal windturbines van bepaalde omvang).

De ambities lijken ons echter niet helemaal haalbaar en zijn nog zeer algemeen en vaag ingevuld. Om de ambities voor 2030 te realiseren is een aanzienlijke inspanning en daadkrachtige aanpak nodig. In ons advies voor de Concept RES hebben wij al aangegeven dat een aantal acties al op korte termijn in gang moet worden gezet. Om in 2030 tot daadwerkelijke realisatie van de ambities op het gebied van wind en zon elektriciteitsproductie moeten nu al locaties voor zulke projecten worden aangewezen, vanwege de lange termijnen die voor onderzoek, ontwikkeling, vergunningverlening etc. nodig zijn. Daar lijkt nog geen begin mee gemaakt.

Het voorstel om het participatieproces per gemeente te organiseren zoals beschreven ondersteunen we van harte. Dat betreft zowel het zoeken naar als het ontwikkelen van locaties voor opwekking van duurzame energie. Het is daarbij wel van belang dat ondersteuning vanuit de regionale organisatie plaatsvindt en de samenhang tussen gemeentelijke plannen goed in het oog wordt gehouden. Hiermee moet op korte termijn worden gestart.

Daarnaast is een intensieve participatie gewenst bij het uitvoeren van de verduurzaming van woningen (en gebouwen) bij verschillende soorten eigenaren en bewoners (woningcorporaties/huurders; particuliere eigenaren/huurders; appartementen/VvE's; eigen woningen) en energiebesparing in het bedrijfsleven.

Thema's / Onderwerpen:

Thema Energiebesparing (incl. zon op dak/kleinschalig)

De Programmaraad ondersteunt het belang van energiebesparing bij woningen, gebouwen en bedrijven in alle gemeenten van de regio. Het is wel verontrustend dat in de monitoringrapportage van dec2019 wordt geconstateerd dat in de laatste twee jaar met volledige data (t/m 2017) de gemeten verbetering door energiebesparing nul is.

Ook in de voorliggende RES 1.0 wordt hieraan weinig concrete invulling gegeven, anders dan dat algemene maatregelen en voorwaarden worden genoemd. Een concretere invulling met plannen voor diverse sectoren is nodig om hierin voortgang te kunnen boeken.

Een aantal punten die bij de besprekingen van de Programmaraad naar voren zijn gekomen:

- Knelpunten aangeven: waar lopen we tegen aan?
- Samenwerking benadrukken (ook richten op vastgoed en de onderlinge samenhang met partijen daarbij).
- Informatie verschaffen aan bedrijven (constructies kenbaar maken).

- Leren van andere regio's, voorwaarden stellen en meegeven aan financiële instellingen.

Voor de invulling van de 35 TWh vanuit het Klimaatakkoord/RES ligt de focus bij energieopwekking door zon op invulling van grote locaties (bedrijfsdaken; velden; langs infra; etc // > 15 kWp). Daarom valt in de RES 1.0 de kleinschaliger invulling bij daken van woningen, gebouwen en bedrijven onder het thema Energiebesparing. Ook in het Klimaatakkoord wordt aangegeven dat er maximaal gebruik moeten worden gemaakt van de beschikbare ruimte op daken. Ook daarbij vraagt de Programmaraad om een concretere uitwerking van de plannen. Enkele aandachtspunten daarbij vanuit de Programmaraad:

- Sterker en direct starten met stimuleren van zon op dak. Veel grotere daken van bedrijven, landbouw en andere partijen blijven om een veelheid van argumenten onbenut. Gemeenten, Regio, Provincie en Rijk moeten met maatregelen komen om deze daken beschikbaar te krijgen voor zonnepanelen, onder zodanige voorwaarden dat de haalbaarheid van zonneprojecten bij deze doelgroepen niet in het gedrang komt.

In de landbouw is de LTO Noord, samen met gemeenten, al bezig om zo goed mogelijk het dakoppervlak te benutten. Voor agrarische bedrijven is het daarbij van belang om daarbij per bedrijf integraal te kijken naar het totale elektriciteitsverbruik, de benodigde (zwaarte van de) netaansluitingen de combinatie met een kleinschalige windturbine (< 35 m ashoogte). De inventarisatiestudie van Quintel (Lit.1) geeft aan dat het potentieel van zon op dak aanzienlijk groter is dan de ambitie voor 2030. Dit moet dus zoveel mogelijk worden benut zodat minder zonneweides nodig zijn. De Routekaart Zon op Dak dient daarbij te worden gehanteerd, met in ieder geval aandacht voor:

- De toedeling van kosten en baten van zon op dak voor die gebouwen waar de gebouwgebruiker niet de dakeigenaar is. Investeringsbeslissingen in gebouwverduurzaming zijn dan vaak lastig. Overlast door verbouwing en benutten duurzame uitstraling kunnen hierbij een rol spelen, evenals subsidiëring van het geschikt maken van een dak en/of een vergoeding voor de dakeigenaar zoals de PZH nu beschikbaar stelt;
  - Het gebruikmaken van logische momenten in de economische levenscyclus van gebouwen zoals bijv. dakonderhoud en/of vervanging of andere ingrijpende verbouwingen en renovaties. In kaart brengen van deze momenten voor in ieder geval de grotere gebouwen voor de periode tussen 2020 en 2030 en later;
  - Geschikt maken van daken voor de plaatsing van zonnepanelen waar dat nu nog niet goed mogelijk is. Eerdere studies gaan uit van maximaal 30% geschiktheid van daken voor zonnepanelen. Gestreefd moet worden naar verhoging van dit percentage naar 50% of wellicht zelfs hoger.
  - Inzetten van vergunningverlening en andere, ook financiële, stimuleringsmaatregelen om bedrijven en andere gebouwgebruikers over te halen daken beschikbaar te stellen.
- Afspraken maken met verzekeraars (gevaren- en brandverzekering) hoe het toepassen van 'zon op dak' zonder (of met geringe) premieverhogingen en adequate dekking 'hand-in-hand' kan gaan. De verzekeraar van een gebouw blijkt vaak de premie voor de verzekering aanzienlijk te verhogen waardoor de gebouwgebruiker/- eigenaar van installatie afziet.

Thema Warmte

De RES 1.0 geeft een gedetailleerd overzicht met diverse alternatieve warmtebronnen om in de (nabije) toekomst over te schakelen van het huidige gebruik van aardgas naar warmte uit meer duurzame bronnen, via grootschalige en kleinschalige warmtenetten en via duurzaam gas. De Programmaraad vindt het positief dat een groot aantal mogelijkheden wordt afgewogen, maar heeft daarbij de volgende opmerkingen

- Ook de RES 1.0 leunt in belangrijke mate op de Warmteling en aanbod van warmte uit Rotterdam naar Leiden e.o. Het warmtepotentieel is op dit moment erg groot en toereikend om een groot gebied in Holland Rijnland van warmte te voorzien, de vraag is echter of dat ook in 2050 het geval zal zijn. Niet alleen Nederland maar ook Europa wil in 2050 energieneutraal zijn c.q. geen fossiele brandstoffen meer gebruiken. Dat betekent dat de basis onder die bedrijven in het Rotterdamse havengebied zal wegvallen en het warmteaangebod in die regio aanzienlijk zal afnemen. Ook zijn er twijfels over de duurzaamheid van dit warmteaangebod. Het lijkt waarschijnlijk dat de Warmteling de ontwikkeling van meer duurzame, kleinschalige warmtevoorziening zal belemmeren. In dit verband is het wenselijk dat snel duidelijk komt over de kosten en baten van Warmteling in verhouding tot die van duurzamer alternatieven in de regio (bodem, aquathermie, zonthermie e.d.).
- Specifiek m.b.t. de warmteronde en een mogelijke leiding tussen Leiden en de haven van Rotterdam is aandacht nodig voor de mogelijke knelpunten in de toch al drukke ondergrond die een groot, regionaal warmtenet met zich meebrengt. (zie ook laatste punt Divers/Algemeen). Dunea wijst hier o.a. op.
- Warmtevoorziening en Energiebesparing worden nog steeds als separate onderwerpen in de RES 1.0 genoemd. Echter, deze thema's zijn nauw aan elkaar verbonden waardoor een meer integrale aanpak van enerzijds energiebesparing in woningen en gebouwen en anderzijds het aanbod van warmte in een gemeente of wijk in onderlinge afstemming moeten worden aangepakt. Zo zijn bij een hoog temperatuuraanbod andere besparings- en installatietechnische maatregelen nodig dan bij warmtevoorziening op lagere temperatuur. De warmtetransitie moet dan ook in nauwe samenwerking met bewoners en andere gebouwgebruikers worden georganiseerd.
- De haalbaarheid en ook de kosten van het warmteaangebod en collectieve systemen c.q. nieuwe warmtenetten dient verder te worden uitgewerkt op korte termijn. Daarbij dient de regio de belofte van de rijksoverheid van een "woonlastenneutrale" overgang naar aardgasvrij over te nemen. Dit wordt op dit moment niet in de RES genoemd.
- Ook warmte van 60 tot 70 graden kan zeer goed voor verwarming worden ingezet, ervan uitgaande dat voldoende energiebesparingsmaatregelen in woningen en gebouwen worden toegepast. Zelfs lagere temperaturen van ca. 50 graden zijn mogelijk als energiezuinige gebouwen beschikken over lage temperatuur verwarmingssystemen. Cascadering kan dus een zeer efficiënte uitbreiding zijn. Hoge temperatuurverwarming en/of duurzaam gas wordt dan ingezet voor de centra met relatief oude gebouwen en monumenten terwijl zuiniger gebouwen met de retourleiding worden verwarmd.

- Zonthermie vraagt nog veel research en ontwikkeling. Zonthermie kan nu vooral een bijdrage leveren aan warmwatervoorziening. Voor toepassing in gebouwverwarming zal seizoensopslag nodig zijn wat de kosten ervan aanzienlijk zal verhogen.

Thema Ruimte en opwek Duurzame Energie

Bij de discussie in de Programmaraad zijn de volgende punten aan bod gekomen, die mede aansluiten bij de punten in het hoofdstuk Algemeen.

- Wind en zon moeten beschouwd worden als de enige duurzame energiebronnen van betekenis in de regio met een voldoende potentieel voor elektriciteitsproductie. Plaatsing van voldoende grotere windturbines (> 3MW) is dus noodzakelijk. De RES 1.0 geeft voor 2030 aan dat de elektriciteitsproductie door zon (zon op dak + zonneweides) ongeveer gelijk moet zijn aan die van windturbines om een zo regelmatig mogelijke duurzame elektriciteitsproductie te realiseren die aansluit op de vraag. Dit betekent dat met zon en wind in totaal 1,4 TWh geproduceerd moet gaan worden en dus 0,7 TWh door wind en zon ieder. Deze ambitie voor wind houdt in dat zeker 45 windturbines met een capaciteit van meer 5 tot 6 MW in de regio moeten worden gerealiseerd (of 100 windturbines van 3 MW). De RES 1.0 zou zo'n aantal in ieder geval moeten noemen om duidelijker naar de gemeenten, bedrijven en bewoners te maken wat deze doelstellingen gaan betekenen. Zo'n aantal kan niet alleen in de Bollenstreek worden geplaatst. Plaatsing van additioneel windvermogen in het Groene Hart is onvermijdelijk als deze ambitie echt waargemaakt wordt. De zoekgebieden in de RES 1.0 lijken ontoereikend om deze capaciteit aan windvermogen te kunnen plaatsen.
- Zon: Zoals hierboven al aangegeven moet uitbreiding van grootschalige zon op daken prioriteit worden gegeven. Op basis van de inventarisatie van Quintel zou de ambitie voor Zon op Dak voor 2030 kunnen worden verhoogd naar zeker 0,32 TWh (= 1,2 PJ, het minimale potentieel bij Quintel) maar wellicht naar 0,5 TWh (1,8 PJ) wat aan de onderkant blijft van de potentieel range van Quintel (1,2 – 4,1 PJ). Bij Zon op Land is een zorgvuldige afweging op zijn plaats. Geen zonnevelden op vruchtbare grond of bij aantasting van het landschap. Wel op incurante percelen en resthoeken en sterke voorkeur voor multifunctioneel ruimtegebruik
- De RES is een middellange en lange-termijn planning voor de elektriciteitsvoorziening. Met bestaande restricties zou nu niet teveel rekening moeten worden gehouden zoals bijvoorbeeld met het Provinciaal coalitieakkoord: over 4 jaar kan dat worden bijgesteld (en wellicht al eerder) waarbij de RES'en zoals die nu worden opgesteld juist de basis van een nieuw provinciaal energiebeleid kunnen bieden. Ook de netcapaciteit hoeft voor de RES nu geen beperking te vormen. De planning van projectrealisatie zal rekening moeten houden met de huidige capaciteit en de planning van versterkingen van het net op relatief korte termijn.
- Rekening houdend met de termijnen die voor de ontwikkeling van duurzame opwek, met name wind, gemoeid zijn, zou de RES in ieder geval nu al een aantal concrete locaties moeten noemen waar additioneel windvermogen zal worden gerealiseerd, via extra windturbines of uitbreiding van bestaand windvermogen. Goed kijken naar de kaders (infrastructuur, natuur/landschap, bebouwing, veiligheid, netbeheer, wettelijke beschermingszones, etc) waar zoekgebieden aan moeten voldoen is uiteraard belangrijk.

Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de Gedragscode Wind op Land en de Gedragscode Zon op Land.

- In de Programmaraad zijn ook zorgen uitgesproken over impact en druk op het buitengebied bij de opwekking van zon en wind. Daarbij is het noodzakelijk om aan ruimtelijke economische principes heel zorgvuldig invulling te geven.
- In tekst: ‘landschappelijke kwaliteit staat vooral voor landschappelijke structuren en samenhang, maar niet voor de *waardering* daarvan’. Die waardering is wel degelijk van belang.
- Over de locaties van wind en zon is met bewoners en bedrijven nog niet of nauwelijks gecommuniceerd. Nu al is er de nodige commotie in kernen die dicht bij zoekgebieden voor wind

Thema Duurzame Mobiliteit

In de Programmaraad is hieraan in beperkte mate aandacht besteed, maar de raad vindt de aandacht voor duurzame mobiliteit belangrijk, in de RES 1.0 is dit thema aanzienlijk verder uitgewerkt dan in de Concept RES..

Mobiliteit kan op vele manieren bijdragen aan een verduurzaming van een energietransitie door keuzes in gebruik en soort van transportmiddelen door burgers en bedrijven. Daarbij moet ook aandacht zijn voor logistiek. Ook kan de link worden gelegd tussen (duurzame) elektriciteitsvoorziening, ontwikkeling van elektrisch vervoer als opslag en de sturing van vraag en aanbod.

De RES 1.0 geeft een groot aantal bouwblokken die alle kunnen bijdragen aan vermindering van het brandstofverbruik in het vervoer. De Regio wil in 2030 11% minder brandstofverbruik. De Programmaraad kan niet beoordelen of dit met de genoemde bouwblokken te realiseren zal zijn.

Efficiencyverbetering in het vervoer moet ook bereikt worden door elektrificatie van vervoer, met name van personenauto's. Uitgaande van het Liander middenscenario zou in 2030 24% van het personenverkeer elektrisch kunnen zijn (Onderzoek Duurzame Mobiliteit voor RES 1.0 Holland Rijnland). De RES 1.0 geeft niet aan wat dit aan extra elektriciteitsverbruik in de regio betekent maar het is duidelijk dat dit zal moeten leiden tot extra realisatie van zonneparken (dak/land) en van windturbines om aan die extra elektriciteitsvraag te voldoen.

Thema Participatie:

De RES 1.0 is opgesteld op basis van diverse onderzoeken, consultaties met natuur- en milieuorganisaties, landbouw en bedrijfsleven. Een aantal vertegenwoordigers van organisaties van deze maatschappelijke partijen praten mee over de RES in de Programmaraad. Ook hebben de gemeenten enquêtes en webinars georganiseerd over de noodzaak van de energietransitie en de wenselijkheid van duurzame opwek, mobiliteit en warmtevoorziening. De communicatie zoals die tot nu toe met betrokken partijen en bewoners heeft plaatsgevonden blijkt echter onvoldoende om een goed inzicht te krijgen in het draagvlak voor de realisatie van met name zonneweides en windturbines. Ook op het thema Warmte kan nog niet worden aangegeven of er daadwerkelijk brede steun is voor de warmtetransitie naar aardgasvrij. De gemeenten moeten hun Transitievisies Warmte nog publiceren en op dat moment zal het nodig zijn om een intensief communicatietraject te starten.

De participatie en communicatie zoals die tot nu toe heeft plaatsgevonden heeft vooral opgeleverd wat bewoners als belangrijke uitgangspunten voor de energietransitie ervaren.

De Programmaraad beveelt aan om op korte termijn al directe communicatie met betrokken bewoners, vooral over de zoekgebieden voor zon en wind te starten. Om dit communicatietraject goed te kunnen voeren bevelen we aan om de ambities in de RES op een aantal punten meer concreet te maken vooral wat betreft aantal te realiseren windturbines van een bepaalde omvang en het benodigde oppervlak voor zon op land, waarbij eerst maximaal ingezet wordt op zon op dak.

Uitvoeringsprogramma:

De RES gaat nu in uitvoering. Over twee jaar komt er een volgende RES 2.0. Uitvoering op basis van deze RES lijkt de Programmaraad op basis van het bovenstaande erg lastig. De RES is nog onvoldoende concreet waardoor er juist over concrete aspecten als plaatsing van windturbines en zonneweides geen overleg met betrokken bewoners heeft plaatsgevonden. Dit is echter wel noodzakelijk om tot realisatie van projecten met voldoende draagvlak over te kunnen gaan. De Programmaraad beveelt daarom aan om op korte termijn een Uitvoeringsprogramma op te stellen met in ieder geval de volgende elementen:

1. Een uitgebreid communicatieprogramma gericht op overleg en discussie met bewoners en bedrijven over de zoekgebieden voor zon en wind. Zoekgebieden moeten kunnen worden aangepast om tegemoet te komen aan bezwaren van betrokkenen zodat er draagvlak ontstaat. Participatie in duurzame opwek projecten kan helpen om dit draagvlak te vergroten. De RES geeft al aan dat de gemeenten primair verantwoordelijk zijn voor de communicatie naar hun bewoners, daarbij gesteund door de regionale organisatie.
2. Op basis van de resultaten van het communicatieprogramma kan dan een verdere concretiseringslag worden gemaakt waarin wordt aangegeven om welke aantallen windturbines en zonneweides het zal moeten gaan, liefst ook met een toedeling naar de gemeenten.
3. Zon op dak ondervindt brede steun bij alle stakeholders. Wij raden aan hierop nadrukkelijk meer in te zetten en de ambitie voor zon op dak te verhogen, uitgaande van de potentieelraming van Quintel. Hiervoor zal moeten worden samengewerkt met bedrijven en de landbouwsector.
4. In het Uitvoeringsprogramma kan ook rekening worden gehouden met de extra vraag naar duurzame elektriciteit ten gevolge van de toename van elektrisch vervoer. Hier zal bij de verdere concretisering van de RES 1.0 rekening mee moeten worden gehouden.
5. De gemeenten gaan dit najaar hun Transitievisies Warmte publiceren zodat duidelijker wordt op welke wijze de regio de transitie naar duurzame warmte gaat maken. De RES geeft wel aan dat de gemeenten niet over voldoende middelen (bestuurlijk, financieel) beschikken om deze transitie te kunnen realiseren en dat de duurzame alternatieven voor aardgas duurder zullen uitvallen. De Programmaraad wijst erop dat de overheid heeft aangegeven dat deze warmtetransitie voor bewoners “woonlastenneutraal” zal gaan plaatsvinden. De Programmaraad hecht eraan dat dus ook de gemeentelijke plannen hiervan uit zullen gaan. Woonlastenneutraal lijkt ons ook een voorwaarde voor een succesvolle warmtetransitie.
6. De warmtetransitie zal veel effect hebben op de ondergrond door o.a. geothermie, WKO, inzet van bodemwarmte en warmteleidingen. De ondergrond wordt voor meer toepassingen gebruikt waaronder vooral ook de drinkwatervoorziening. Over het gebruik van de

ondergrond zal in ieder geval nauw moeten worden afgestemd met de drinkwaterbedrijven in de regio.

7. Tenslotte wijzen wij op de financiële haalbaarheid, verdeling van kosten en baten over betrokken partijen en de financiering van de energietransitie. Hierop wordt nog niet ingegaan in deze RES terwijl dat wel een essentieel onderdeel is van de uitvoering. Voor de verschillende onderdelen van de RES, met name duurzame opwek en de warmtetransitie is het belangrijk om duidelijk te maken wat de kosten zijn, wie voor financiering zorgdraagt en waar de baten van de energietransitie landen.